

Haza a magasban

ELŐADÁSOK
A SZENT ISTVÁN TÁRSULATNÁL
I.

HARRACH PÉTER
A család jövője
a magyar társadalomban

HARRACH PÉTER

A család jövője
a magyar társadalomban

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest 2002

Sorozatszerkesztő

Farkas Olivér

és

Sarbak Gábor

© Harrach Péter, 2002

© Szent István Társulat, 2002

ISBN 963 361 379 5

ISSN 1588-9491

Szent István Társulat

1053 Budapest, Kossuth Lajos utca 1.

Felelős kiadó: Dr. Rózsa Huba alelnök

Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató

Bevezető

A most induló előadássorozattal a Szent István Társulatnak egy régi, szép, az 1848/49-es polgári forradalom és szabadságharc korában gyökerező hagyományát szeretnénk felújítani. A XIX. század derekán közgyűléseinkhez és választmányi üléseinkhez olyan előadások kapcsolódtak, amelyek mindig nagy érdeklődést váltottak ki az értelmiség körében. Bár a szabadságharc bukása után a budai helytartótanács titkosrendőrei folyamatosan szemmel tartották rendezvényeinket, a korabeli szellemi élet nagyjai: *Deák Ferenc*, *Eötvös József*, *Ybl Miklós*, *Liszt Ferenc* – és még hosszan sorolhatnám a neveket – rendszeresen látogatták ezeket az előadásokat. Sokan közülük, az említettek mindannyian, a Társulat tagjai lettek. Talán nem véletlen ez, hiszen az addig *Jó és Olcsó Könyvkiadó Társulat* néven működő intézmény vezetői – kokárdát nem tűzhetvén a kabátjukra – a „nemzettudat erősítésére” ekkoriban döntöttek a Szent István Társulat elnevezés mellett.

Ezek az előadások, a legkülönfélébb témakörökben és előadókkal, egészen 1887-ig folytatódtak. Ekkor sem szűntek meg, csak új keretet kaptak, a Szent István Társulat

Tudományos és Irodalmi Osztályának megalakulása és további szervező munkája által, négy szakosztályba sorolva. A Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Osztálya *Csernoch János* hercegprímás vezetésével 1916-ban Szent István Akadémiává alakult, így az előadások tudományos rangra emelkedtek. Látogatottságuk akkoriban értelemszerűen csökkent, hiszen elsősorban tudósokat, tudományos érdeklődésűeket vonzott. Közülük viszont sok neves és kiváló személyiséget, mint pl. *Apponyi Albertet*, *Teleki Pált*, a két későbbi Nobel-díjast: *Békésy Györgyöt* és *Hevesy Györgyöt*, vagy éppen *Fraknói Vilmost*, *Probászka Ottokárt*, *Sík Sándort*.

1948-ban államosították a Társulat intézményeit, a Szent István Akadémia felfüggesztette tevékenységét, az előadások így jó három évtizedig szüneteltek. A hetvenes évek végén, nyolcvanas évek elején újraindultak ugyan, de már csak szűk körhöz, leginkább a Társulat közgyűléseihez kötődve, annak erősen lecsökkent létszámú tagságához szólva. S ez így maradt napjainkig. A rendszerváltozást követő években ugyanis új civil szervezetek, szövetségek, kulturális egyesületek jöttek létre s adtak lendületet az ország szellemi fejlődésének, miközben a jó, öreg Szent István Társulat örült, ha a könyvkiadásban élesedő gazdasági verseny kihívásainak megfelel, nem hogy előadások szervezésével múlassa a drága időt. Ezen szeretnénk most változtatni. Meggyőződésünké vált

ugyanis, hogy az írott kultúrán túl a verbális közlés fontosságára is ügyelnünk kell, a kimondott szót mintegy a leírt szóval társítva erősíteni a jelentést, az üzenetet, ami reményeink szerint rólunk, nekünk és értünk szól majd.

Haza a magasban! Illyés Gyula egyik magyarságról szóló versének címe ez. Nem az aktuális Illyés-centenárium, s nem a költővel kapcsolatos politikai és ideológiai megfontolások készítettek minket arra, hogy ezt válasszuk előadássorozatunk címéül. Sokkal inkább a tartalom inspirált minket, az emberi szó és gondolat olyan formáló ereje és jelentősége, amely nemzetet, országot teremthet és alakíthat:

*te mondd magadban, bebunyit szemmel,
csak mondd a szókat, miktől egyszer
futó homokok, népek, házak
Magyarországgá összeálltak.*

S ha vannak korok, időszakok, amelyek nem tudják befogadni a szavak és gondolatok teljességét, a haza kissé eltávolodik tőlünk, s olykor bizony – ahogy Illyés is fogalmaz – a magasba, az égbe menekszik. De tovább épül ott is, hogy kedvező időben visszatérjen.

Előadássorozatunkban az országot, a hazát, a haza dolgait kívánjuk gondolatban körbejárni. A politika, a kultúra és a közélet egy-egy jeles személyiségét szeretnénk

itt alkalmanként meghallgatni, sőt, faggatni arról, hogy milyenek látják és képzelik ők a gyakorlatban, vagy akár elméleti síkon, a legéletközelebb és leglakhatóbb ország modelljét.

Szeretettel és tisztelettel köszöntöm első előadónkat, *Harrach Péter* miniszter urat, aki *A család jövője a magyar társadalomban* címmel tart előadást.

Farkas Olivér
igazgató

Elhangzott 2002. április 27-én,
az előadássorozat bevezetőjeként

A család jövője a magyar társadalomban

Főtisztelendő Bíboros úr, Elnök úr, Alelnök úr, Hölgyeim és Uraim!

Amikor azt a feladatot kaptam, hogy beszéljek a magyar családok jövőjéről, úgy tűnt, ennek a jövőnek az alakításában azoknak lesz szerepe, akiknek a közösségek – köztük a legkisebb, a család is – fontosak. Akik a társadalmat nem olyannak fogadják el amilyen, hanem alakítani szeretnék, még hozzá objektív normák szerint, mert hisznek ezek létezésében. Akkor úgy tűnt, folytatni tudjuk a megkezdett munkát. Ma abban reménykedhetünk, hogy már négy év tettei is nyomot hagynak a társadalomban, de még inkább abban, hogy a dolgok nem csupán a politika szintjén dőlnek el.

Nemrégén megkérdezett egy liberális újságíró, miért erőltetjük rá a magyar társadalomra a saját családképünket? Kérdése mögött felsejlett a másság – mindenféle másság – tisztelete. E szerint család létezik egyszülős és kétszülős, nyitott házasságra épülő és hagyományos, egygyermekes és többgyermekes, állandó és változó összetételű, sőt az idő múltával az embernek lehet több csa-

ládja is, időbeosztás kérdése a dolog. Azért megkérdeztem, milyen az a családmódel, amit mi ráeröltetünk a társadalomra? Azt mondta, adva van egy apa és egy anya, akik dolgoznak és van két-három gyermekük. Azt válaszoltam, ezt tudom vállalni, de ha megengedi, kiegészíteném néhány gondolatla. Minden emberi sors tiszteletet vagy együttérzést érdemel, senkit nem ítéelhetünk el. De kell hogy legyen eszményünk, amit bátran ajánlhatunk minden fiatalnak. Ez pedig a házasságra épülő család, amit két ember – egy férfi és egy nő – kizárólagos és tartós kapcsolata alapoz meg. Ők a „papírt” nem formaságnak, hanem a véglegesség szándékával létrehozott kapcsolatuk ünnepléses dokumentumának tekintik – ha hívők, ennél többnek is. Ez hiányzik az élet-társi kapcsolatból, a véglegesség szándéka, a másik feltétel nélküli elfogadásának és magam fenntartás nélküli átadásának kinyilvánítása. A két ember bátor vállalkozását erősítik a gyermekek azzal, hogy felnőtte és edzetté teszik szüleiket, hiszen az apát és anyát a gyermekek iránt érzett felelősség érleli felnőtte emberré. Áldozat, öröm és szeretet egységes élménnyé kapcsolódik bennük. A szülők és gyermekek együtt alkotják azt a családot, ami biztonságot és védelmet ad mindnyájuknak és biztosítja, hogy a gyermekek egészséges felnőtte nevelődjenek.

A család az ember számára a legtermészetesebb közösség. A magányossá vált em-

ber – különösen a gyermek – számára a családpótló közösség csak kényszermegoldás. Itt és most azonban kevésbé az egyén, inkább a társadalom szempontjából kell a családról szólnom. A család a társadalom legkisebb természetes egysége, azzal kölcsönhatásban áll. Ha a család alapvető funkciói állandóak is, egy kor sajátosságai befolyásolják életét. Gondoljunk a gazdasági, foglalkoztatási viszonyokra. Más a család élete, ha gazdasági egységként is működik, más ha az apa bér munkás, az anya otthon van, és ismét más, ha mindkét szülő sok energiát szán karrierje építésére. A változó szokások, divatos életformák is hatnak a kis életközösségre. A házasuló korától a vállalt gyermekek számán át az otthonteremtés módjáig, a környezet befolyása egyértelmű. Vagy gondoljunk a televízió hatására. Nemcsak a családtagok szabadidejét tölti ki, az aktív családi életet passzív képernyőnézésre cserélve, de szemléletüket is alakítja. A médiavilágban tényező ultraliberális tudatformálók alkotják a „szakmát”, amelynek szempontjai megfellebbezhetetlenek. Tevékenységük eredménye pedig egy manipulált, önálló gondolkodásra alig alkalmas, kommersz árut fogyasztó tömeg. Ennek a hatásnak csak a megfelelő nevelésben részesült, jó szellemű közösségekben élő ember képes ellenállni. Ez lehet egyházi közösség, civil szervezet, egy település közössége, de mindenekelőtt a család, a hagyományait és a tá-

gabb rokoni kapcsolatait ápoló, az idősebbeket tisztelő és a gyermekeket gondosan nevelő közösség, amelynek vannak eszményei és normái.

A társadalom és család kölcsönhatásában jelentős az egészséges családok társadalomformáló szerepe. Elég, ha arra gondolunk, hogy a közügyeket intéző felnőtt ember családban nevelődött olyanná, amilyen. Társadalmunk problémáinak többsége abból adódik, hogy a magyar családok helyzete és állapota rossz. Ezért mondtuk azt már 1998 előtt is – az elmúlt 4 év tettei meg is adták szavaink hitelét –, hogy családra épülő társadalmat kell formálnunk, ehhez pedig meg kell erősítenünk a családokat.

Megalkottuk azt a családpolitikát, amely a magyar társadalom és magyar családok jövőjének egyetlen lehetséges útját jelöli meg. A kérdésre ugyanis, hogy milyen lesz a magyar családok jövője, egy válasz van: vagy biztosítjuk létét, vagy nem lesz jövője. A lét pedig nem vegetálást, hanem életet jelent, amit nem csupán anyagi támogatással, hanem az emberhez méltó élet lehetőségeinek megteremtésével is szolgálunk. Sőt a szükséges anyagi támogatás olyan legyen, amely kiemeli a reménytelennek látszó helyzetből, megmozgatva az önerőt, nem pedig véglegesíti ezt az állapotot. Ezt a másik oldal nemhogy nem támogatja, de sajnos fel sem fogja. Ezért aggódom a következő időszak családokat érintő intézkedései miatt. Előadá-

som kérdésére – a magyar családok jövője – a válasz tehát a polgári kormány családpolitikája, mint a lehetséges jövő biztosítója. Mielőtt ezt nagy vonalakban ismertetném, néhány mondatban vázolnom kell a mai magyar társadalmi és politikai helyzetet.

Magyarországon – ahogy Európában általában – két ember- és társadalomkép fogalmazódott meg. Képviselőik szemben állnak egymással az élet minden területén, de különösen a média és a politika világában. Az egyik oldalra jellemző a hagyományok, közösségek, értékek, az egyéni és társadalmi életet irányító normák tisztelete, a másikkra az emberi szabadság és annak döntéseikben való megjelenése, vagyis a mindenféle más-ság tisztelete. Az első szerint az ember a közösségben – családban, egyházban, nemzetben – formálódik, ez jelenti életének keretét, amelyet az ott elfogadott normák szerint rendez be. A másik szerint az egyén elszakadhat ezektől a közösségektől és normáktól, ha szabadsága az önmegvalósítás más útjait kínálja. Eszerint a társadalom különböző jelenségei – értéktartalmuktól függetlenül – az egyén szabadságának eredményei. Ezeket nem befolyásolni, hanem elfogadni kell. Az elsőben a konzervatív gondolkodás, a keresztény szemlélet, a nemzeti gondolat dominál, a másikkban a liberális és baloldali gondolkodás.

A két eszmeiség egyértelműen elkülönült, de az azokat képviselő politikai szervezetek

a rendszerváltás utáni évek sajátos fejlődésének nyomait viselik magukon. A magyar parlamentből hiányzik a szociáldemokrata hagyomány és gondolkodás, de működnek az egypártrendszeri reflexek. A tiszta liberalizmus képviselői mellett az új parlament szélsőséges pártjában jelen vannak az anarchista eszmeiség képviselői is. A hiányzó jobbközép egységpárt csak akkor jön létre, ha az összefogás erői legyőzik a széthúzás erőit. A rendszerváltás utáni évek szomorú tapasztalata, hogy a jobboldali pártok kivétel nélkül szétverték magukat és gyakorlatilag eltűntek (MDF, KDNP, Kiszgazdák). A töredékek újjászerveződése csak egy dinamikus politikai erő vezetésével létrehozandó erős uniópártban látszik lehetségesnek. A politikából ugyanis két szempont együttes jelenléte nélkülözhetetlen: a hitelességé és a hatékonyságé. A két eszmei pólus koránt sem rendelkezik azonos médialehetőséggel. Ma Magyarországon a balliberális szellemiség – talán nem túlzás – legalább 80%-os jelenléttel bír a médiában. Úgy tűnik ez az arány nem javulni, hanem romlani fog. Az értékcentrikus politika képviselőinek nincs más lehetősége, mint a nyilvánosság alternatív formáinak felkutatása. Ez sokkal nagyobb energiát igényel és sokkal több multiplikátor bevonását kívánja. Így már kevesebb embert lehet elérni, de sokkal személyesebb és mélyebb hatással lehet dolgozni. Természetesen egy percre sem sza-

bad feladnunk az egészséges médiaarányok reményét, legfeljebb azt a tévhitet, hogy ezt helyettünk bárki meg fogja tenni. Eddig a családokról vallott nézetünkről, társadalmi és politikai környezetről beszéltem, végül, ahogy ígértem, a magyar családok jövőjét biztosító családpolitikáról fogok szólni.

Úgy gondoltuk, családpolitikánk két pilléren kell nyugodjon. A családok anyagi támogatása a gyermeknevelés biztonságát és a családi élet kiszámíthatóságát eredményezi. Ennek módja társadalompolitikai céljainkat is szolgálja. A másik, talán ennél is fontosabb eleme, a társadalmi tudat formálása, a közgondolkodás alakítása. Célja, hogy az emberek – különösen a fiatalok – fejében megerősítsük a házasság és család intézményének tekintélyét, helyreállítsuk eredeti szerepét. Az anyagi támogatás legfontosabb eleme a gyermekek utáni adókedvezmény. A megtermelt jövedelmet otthagytuk azoknál, akik gyermekeket nevelnek, minél több gyermeket, annál többet. Terveink szerint az adókedvezmény radikálisan növekedett volna a jelenlegi ciklusban. Ellenfeleink szerint mi ezzel a gazdagokat támogattuk. Nem, mi a dolgozókat, elsősorban a többgyermekes dolgozókat támogattuk, az igyekvőket, azt a réteget, ahol leginkább kell növelnünk a gyermekvállalási kedvet. A családtámogatás másik eleme a legszegényebbeknek szól, ez a családi pótlék változó része, az ún. kiegészítő családi pótlék. Ezt duplá-

jára szándékoztuk emelni a ciklus folyamán. Azonban nemcsak a direkt családtámogatásoknak van szerepe a szegény családok életében. A minimálbér radikális emelése a dolgozó, de kis jövedelmű családoknak jelentett lényeges változást. Indirekt támogatás a tankönyv és az iskolai étkeztetés támogatása, illetve a szociális juttatások.

Elmondhatjuk, hogy jól működő családtámogatási rendszert tudtunk kiépíteni, amit természetesen minden parlamenti ciklusban tovább kell erősíteni. A családok helyzete javult, állapotuk azonban alig. Ehhez hosszú időre van szükség, és az emberi tudatban, a közgondolkodásban, az áthagyományozott modellben és az életformában történő változásra. Tudatában vagyunk annak, hogy kormányzati eszközökkel ez a feladat nem oldható meg. Mi annyit tehetünk, hogy helyzetbe hozzuk azokat a közösségeket, amelyek erre a feladatra alkalmasak: egyházi és civil közösségeket, a jól bevált hagyományos megoldásokat és az új kezdeményezéseket. Ezért alakítottunk ki egy olyan pályázati rendszert, amely már második éve jelentős összeggel tudja támogatni a közösségeket. A regionális felelősök több, mint 1500 közösséggel tartják a kapcsolatot, olyanokkal, akik már a pályázati kiírás előtt is dolgoztak, bizonyítottak. Az egyházi közösségektől azt kértük, hogy lépjenek túl a saját közösségük keretein és kínálják fel szolgálataikat azoknak is, akikkel senki nem

foglalkozik (pl. házasságra felkészítő tanfolyamokat szervezzenek stb.). Ehhez persze az is kell, hogy az egyházi zsargont feladva, mindenkinek érthető nyelven beszéljenek. Ebben a ciklusban szeretnénk volna ezt a munkát folytatni, kiterjeszteni és komolyabb lépéseket tenni az oktatási intézményekben és a médiában. Ez nagy feladat, de talán 4 év múlva már alaposabban felkészülve tudjuk folytatni.

Talán sikerült azt is érzékeltetnem, hogy a családpolitika sem szakítható el attól az ember- és társadalomképtől, amely többek között politikai hovatartozásunkat is meghatározza. A magyar családok jövője miatt nem aggódom, két biztató jelet látok. Az egyik állandó igazság: a család semmivel sem helyettesíthető. Erre egyre többen rádöbbennek. A másik egy új jelenség: erősödött az az oldal, amely az értékek mentén gondolkodik és cselekszik. Ennek nemcsak politikai képviselője erős, hanem társadalmi bázisa is. Hatását egyetlen kormány sem tudja már semlegesíteni családpolitikájában.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!